

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 1:316.324.7:37]:316.722

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.4.5>**Зінкевич Василь Іванович**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,

доцент кафедри економіки та менеджменту

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1004-1685

ДИНАМІКА ФІЛОСОФСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті на основі цивілізаційного підходу аналізується динаміка зміни філософської думки в парадигмі життєвого циклу системи індустріальної освіти, оцінюється її стан і вплив на етап зародження системи освіти XXI ст.

Етап занепаду системи індустріальної освіти автором розглядається як етап зародження системи освіти інформаційної доби. Перед філософами постала проблема, як сформулювати її новий різновид, що має обслуговувати духовне життя людини у просторі XXI ст. Є спроби позначити її філософією абсурду та деякими іншими «катастрофічними» термінами. Ми вважаємо, що тут не місце песимістичним поглядам. Філософія покликана обслуговувати процес саморозгортання соціального світу, а значить, вона повинна бути оптимістичною для пересічної людини і світової спільноти. Водночас освіті для руху вперед потрібне якісно нове філософське обґрунтування. Це закономірно, що нова епоха потребує нових філософських ідей і нових методологічних підходів до розбудови фундаментальної теорії освіти. Для обговорення громадою пропонуємо назвати наступний різновид філософської думки когнітивною філософією, що покликана обслуговувати життєдіяльність людини і планетарної спільноти в умовах антропоцену. Саме в такий спосіб сучасна філософська думка, породивши на початок XXI ст. філософію освіти, підвела освітян до створення сталої теорії освіти і педагогіки. Її остовом повинна стати філософська ідея інформатизації планетарного знання у площині розбудови нового сегменту ціннісно-смислового поля планети. Наслідком цього кроку має стати ціннісно-смилова фундаменталізація буття на основі нової науки і освіти.

Ключові слова: філософія, освіта, цивілізаційний підхід, життєвий цикл, релігійна філософія, модерн, постмодерн, постпостмодерн, когнітивна філософія.

Вступ. Сучасна планетарна спільнота переживає, як відомо, міжцивілізаційний зсув, оскільки здійснює перехід від індустріальної до інформаційної цивілізації. На цьому етапі, з огляду на проблеми політично-організаційного перенавантаження системи державного управління, в якому опинилася Україна після виборів 2019 року, знання про закономірності життєвого циклу системи індустріальної освіти важливо використати щодо оцінки нинішнього стану освітньої сфери, сподіваючись розгледіти у надмірно збудженому соціальному хаосі обрії майбутнього освіти. При цьому надто важливо встановити вплив чинників, що впливають на зміст і форму освітянської галузі.

Якщо уважно проаналізувати характер наявних нині публікацій з приводу трансформації системи освіти, то слід звернути увагу на ту обставину, що вони пролонгують існування системи індустріальної освіти, що сходить з планетарної арени. Це не перспективно. Нам, освітянам і менеджменту освіти, слід зрозуміти, що відходить індустріальний вид освіти, що виконав свою продуктивну функцію і йому на зміну йде якісно новий вид цивілізаційної освіти.

Для дослідників освітнього простору це означає, що ніякі національні особливості організації навчально-виховного процесу не мають ніякого значення. На озброєння слід брати, по-перше, цивілізаційний підхід, щоб бачити повну картину зародження, зростання, зрілості і занепаду соціальної системи індустріальної освіти, а по-друге, використати методологічну кальку життєвого циклу соціальних систем освіти для того, щоб на закономірностях породження системи індустріальної освіти спрогнозувати перші паростки системи освіти інформаційної доби.

Водночас зауважимо, що такими методологічними засобами як цивілізаційний підхід і життєвий цикл соціальних систем у галузі педагогічної науки дослідники майже не користувались, оскільки їх увага концентрувалась головним чином на використанні законів дидактики і розробки методики викладання змісту природничої, технічної або соціогуманітарної освіти для різних категорій населення або у розрізі специфічних напрямів педагогічної діяльності, наприклад, інклюзивна освіта або освіта дорослих.

Також стало очевидним фактом те, наскільки запізнилася теоретична думка планетарної спільноти з розробленням фундаментальної теорії освіти і педагогіки. Надію поклали на філософію освіти, що з'явилась наприкінці ХХ ст. і поспішили назвати її світоглядом, ідеологією, методологією і теорією освіти і тим самим фетишизували її властивості.

Тож ХХІ ст. поставило принципово якісно нові проблеми перед сучасними освітянами і педагогами для вирішення яких треба звернутися до загальнонаукового знання і відповідного інструментарію. Життєвий цикл соціальних систем є одним з таких засобів дослідження, що має привідкрити таємницю сходження у життя системи інформаційної освіти. Для її засвоєння важливо використати вищезгаданий інструментарій, що дозволяє побачити філософське забезпечення на кожному з відповідних етапів саморозгортання явища освіти і на цій основі спрогнозувати перші кроки системи інформаційної освіти. Тож повернемося до життєвого циклу соціальних систем.

Для дослідження життєвого циклу системи індустріальної освіти є теоретичні доробки в горизонті теорії систем (А. Аверьянов, В. Афанасьєв, О. Богданов, Л. Берталанфі, І. Блаумберг, Дж. Клір, В. Кузьмін, В. Садовський, Г. Щедровицький, Е. Юдін та ін.) та функціональної теорії поля (Е. Шредингер, П. Дірак, М. Сетров та ін.). Особливо багатий матеріал для осмислення життєвого циклу освітніх систем накопичено сучасною економічною наукою і менеджментом у галузі матеріального виробництва. Проблеми життєвого циклу підприємства приділяють значну увагу вітчизняні й зарубіжні науковці та практики, зокрема: І. Адізес, О. Ареф'єва, І. Бланк, Т. Волкова, Н. Родіонова, Т. Малаєва, Д. Міллер, С. Климчук та ін. Саме для цієї галузі вчені розробили і представили досить велику кількість моделей життєвого циклу організацій. Найбільш відомі з них – моделі І. Адізеса, Л. Грейнера, Д. Липпита і В. Шмідта, Б.З. Мільнера, А.І., Пригожина, Л. Данко та ін. Кожен дослідник в основі своєї моделі життєвого циклу використовував різні організаційні характеристики і розглядав різну кількість етапів розвитку.

На цьому фоні сфера духовного виробництва, особливо така її напружена галузь, як освіта, що нині виходить на передній край забезпечення еволюційного розвитку світової спільноти, подібних розробок, на превеликий жаль, ще не має. Саме ця негативна обставина й штовхає нас на когнітивний аналіз життєвого циклу у галузі освіти. Нею мають невідкладно зайнятись як філософія освіти, теорія освіти, історія педагогіки і безпосередньо педагогічна наука. Доцільність його застосування до соціальної системи освіти полягає у тому, що вони є такою формою життя, що проходять у своєму саморозгортанні традиційний шлях від народження до загибелі. На початок ХХІ століття життя є досить складним явищем. У свій час Ф. Енгельс, визнаючи неповноту свого визначення, писав: «Наша дефініція життя, зрозуміло, вельми недостатня, оскільки вона далека від того, щоб охопити всі явища життя, а, навпаки, обмежується найзагальнішими і найпростішими серед них <...> Щоб отримати дійсно вичерпне уявлення про життя, нам довелося б простежити всі форми її прояви, від найнижчої до найвищої» [4, с. 84].

Тож маючи на меті спрогнозувати характер і модус (від лат. *modus* – міра; спосіб; образ, вид) освіти інформаційної доби, ми ретельно дослідили життєвий цикл соціальної системи індустріальної доби. Він складається, на нашу думку, з чотирьох етапів, а саме: зародження – XVI (1543) – кінець XVII ст.; зростання – кінець XVII ст. – кінець XIX ст.; зрілість – кінець XIX (1895) – 70-ті роки XX ст.; занепад – 70-і роки XX ст. – початок XXI ст. На кожному з них ми дослідили метаморфози чинників, що визначали конфігурацію і функціонал освітянської діяльності. Цілком природно, що особливу увагу ми приділили впливу філософії, що обумовлювала світогляд доби і ідеологію загальної поведінки спільноти на певному етапі, у тому числі й у освітянській сфері.

Мета та завдання. За таких обставин **метою** публікації є конспективно відтворити динаміку зміни філософської думки у алгоритмі життєвого циклу соціальної системи індустріальної освіти. Ми цілком свідомо звертаємось саме до такого чинника як філософія, тому, що від нього залежить: провідний світогляд, світосприйняття, світоусвідомлення і світобудівництво певного етапу; панівна ідеологія як принцип організаційної поведінки в суспільстві, зокрема й у сфері освіти; науково-природнича картина світу і місце в ній людини; ідеал освіченої людини і морально допустимий алгоритм національної поведінки її у суспільстві та ін.

Результати. Філософія займає провідну роль у духовному виробництві будь-якої епохи, оскільки вона безпосередньо формує інші чинники духовної атмосфери суспільства. Тому її вплив на життя людини, протягом панування індустріальної цивілізації, був помітним. Чого варта філософія науки і філософія техніки, що світоглядно й ідеологічно забезпечували тривалий час розвиток і функціонування системи індустріальної освіти. Але все за порядком.

На етапі зародження філософська думка долала перешкоди між теоретичним і емпіричним, раціональним і ірраціональним. Раціоналізм, що утверджував визначальну роль Розуму не тільки у пізнанні, а й у діяльності людей, став філософською основою ідеології Просвітництва. У філософії на передній край виходять проблеми теорії пізнання і серед них проблема методу, що суттєво наблизило освіту цього періоду до реального пізнання світу і позитивного сприйняття людини як основного джерела розуму і активного суб'єкта культурно-історичного процесу. У цей час відбувалось жорстоке протистояння «чистої» філософії з релігійним її різновидом. Світогляд етапу становлення системи індустріальної освіти пройшов декілька метаморфоз. Він, як виявляється, річ дуже тонка і мінлива. Взагалі, вважається, що світогляд є кінцевим продуктом впливу філософії і науки на свідомість особистості. Але на практиці навіть при першому погляді на це явище стає очевидним той факт, що «Деякі частини навіть сучасного наукового світогляду були досягнуті не шляхом наукового пошуку або наукової думки, – вони увійшли в науку ззовні: з релігійних ідей, з філософії, з суспільного життя, з мистецтва. Але вони втрималися в ній тільки тому, що витримали пробу наукового методу» [2, с. 180–203].

На етапі зростання філософська думка набула позитивного розвитку майже в усіх сферах життєдіяльності людини до такої міри, що сформувала спочатку класичну філософію, яка позитивно сприймала світ і його пізнання. Ця доба в історії філософії сприймається як модернізм. Некласична філософія, що виникла пізніше, навпаки негативно сприймала можливість пізнання світу, а тим більше його перебудову у площині створення позитивних умов для життєдіяльності людини, у тому числі й у сфері освіти.

Проблемним моментом виявилась поява на планетарній арені філософії марксистського спрямування, що негайно вступила у конфронтацію з іншими її напрямками і загострила ідеологічні відносини між людьми і цілими країнами, що були прихильниками інших ідей.

Водночас філософські ідеї цього періоду піднімали освіту на висоту індустріалізму і розбудовували систему капіталістичного матеріального виробництва, національні держави, як органів політичного, військового і господарського управління, життєдіяльність яких забезпечувалась функціонуванням потужних університетів.

На етапі зрілості пануючою філософською парадигмою став постмодернізм. Саме в цей час боротьба в горизонті філософських протистоянь між філософськими течіями і навіть,

окремими країнами загострилась у зв'язку з перемогою в Росії соціалістичної революції в 1917 році. Філософське протистояння вплинуло на «дух епохи» з проривом його у площину милітаризму, що суттєво вплинуло на формування національних систем індустріальної освіти цього часу. В СРСР була сформована національна система освіти на ідеях марксистсько-ленінізму. Вона суттєво відрізнялась по світоглядних засадах змісту навчання і виховних практиках від подібних систем в капіталістичних країнах.

Мілітаризація безпрецедентного масштабу, дві світові війни, потім затяжна «холодна війна», безупинна гонка озброєнь призвели до загибки мейстриму саморозгортання планетарного світу і світова спільнота потрапила у пастку бездуховності, що почав продукувати постмодернізм зі своїми атрибутивними рисами: плюралізму, невизначеності, фрагментарності, багатоваріантності тлумачення, втрати «Я», поверховості як принципу, відмови від мімізису (грец. *μίμῆσις* – наслідування, *mimēsthai* «імітувати»), образотворчості, іронії, пародійності, мистецтву як гри, епатажності, плагіату та імпліцитному і експліцитному цитуванню, змішуванню високої і низької культур.

Філософія цієї доби втратила цілісний образ соціального світу, що породило масові песимістичні погляди на людину та її майбутнє. Водночас фундаментальна філософія саме на цьому етапі створила специфічний напрям – філософію освіти для утримання системи індустріальної освіти на плаву.

На етапі занепаду світова спільнота опинилась, як бачимо, далеко не випадково. Філософи заговорили про постпостмодернізм, як заміник або відмову від постмодернізму. Це означало, що вона, спільнота, майже свідомо загубила вісь еволюції соціального світу. Система освіти, як засіб управління соціальним розвитком планетарної спільноти, була майже штучно загнана у глухий кут індустріалізму. Хоча система освіти за кордоном отримала більші шанси на виживання за рахунок активності філософів освіти, які активно пропонують усе нові і нові напрями розбудови освіти, що органічно входить у систему вищої освіти. Не численними науковими джерелами, у яких розглядається питання гомеоклазу соціальних систем як предмет наукового аналізу, є дослідження С.М. Попова і його монографія «Зворотний зв'язок у парадигмі саморегуляції соціальних систем» [5, с. 412], а також колективна монографія вчених Драгомановського університету «Соціальне управління у контексті саморегуляції соціального організму країни [1, с. 572].

Організатори систем освіти на території колишнього блоку країн так званого Варшавського договору перейнялись, у свою чергу, розбудовою національних систем освіти на основі авторських шкіл і ідей філософії освіти з намаганням приєднатися до Болонської декларації, щоб разом з іншими країнами розбудувувати єдиний європейський простір науки і освіти.

Вихід з кризи системи індустріальної освіти країни-учасниці ЄС намагаються знайти колективними зусиллями. Для цього вони намагаються розбудувати Європейський простір вищої освіти (ЄПВО). Він відкритий для усіх країн, які беруть участь у Болонському процесі, в області вищої освіти. Його створення було запущено в березні 2010 року під час проведення конференції Будапешт-Відень міністрів освіти Європи [3, с. 93–97].

Тож загальну картину філософського забезпечення розвитку системи індустріальної освіти можна прослідкувати на основі такого ланцюга: релігійна філософія (XVI–XVII ст.), класична філософія або модернізм (кінець XVII – кінець XIX), некласична філософія або постмодернізм (кінець XIX ст. – 70-ті роки XX ст.), постпостмодернізм (70-ті роки XX – початок XXI ст.).

Етап занепаду системи індустріальної освіти одночасно слід розглядати як етап зародження системи освіти інформаційної доби. Культурно-історичний процес, а філософія і освіта його іманентні складові, не може перерватися. Тож, перед філософами постала проблема, як сформулювати її новий різновид, що має обслуговувати духовне життя людини у просторі XXI ст. Є спроби позначити її філософією абсурду та деякими іншими «катастрофічними» термінами. Ми вважаємо, що тут не місце песимістичним поглядам. Філософія

призвана обслуговувати процес саморозгортання соціального світу, а значить вона повинна бути оптимістичною для пересічної людини і світової спільноти.

Водночас освіті для руху вперед потрібне якісно нове філософське обґрунтування. Це закономірно, що нова епоха потребує нових філософських ідей і нових методологічних підходів до розбудови фундаментальної теорії освіти. Для обговорення громадою пропонуємо назвати наступний різновид філософської думки когнітивною філософією, що призвана обслуговувати життєдіяльність людини і планетарної спільноти в умовах антропоцену. Термін «антропоген» (дав.-гр. ἄνθρωπος – «людина» + дав.-гр. καινός – «новий») – за аналогією з терміном «епоха, що триває останні 11 тис. років). Саме у такий спосіб сучасна філософська думка, породивши на початок ХХІ ст. філософію освіти, підвела освітян до створення сталої теорії освіти і педагогіки.

Висновки. Завершена теорія освіти у розрізі навчання і виховання, повинна вирости не з логіки саморозгортання освіти індустріальної цивілізації, а саме з надр філософії освіти, шляхом опанування нових реалій ХХІ ст., створивши при цьому власний теоретичний каркас, базу інформаційної освіти. Її остовом повинна стати філософська ідея інформатизації планетарного знання у площині розбудови нового сегменту ціннісно-сміслового поля планети. Аналогом тут може бути ідея індустріалізму, що була розбудована у площині матеріально-технічного базису планетарної спільноти. Наслідком цього кроку має стати ціннісно-сміслова фундаменталізація буття на основі нової науки і освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальне управління у контексті саморегуляції соціального організму країни: монографія / В.П. Бех, Ю.В. Бех, С.М. Попов; за наук. ред. В.П. Беґа. Запоріжжя: Просвіта, 2012. 572 с.
2. Вернадский В.И. Научное мировоззрение. *На переломе. Философские дискуссии 20-х годов: Философия и мировоззрение.* Москва: Политиздат, 1990. С. 180–203. С. 181.
3. Король А. Вища освіта України: етапи розвитку. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* № 1 (52). Лютий 2016. С. 93–97.
4. Маркс К. и Энгельс Ф., Сочинения. Москва, 1961. Т. 20. С. 84.
5. Попов С.М. Зворотний зв'язок у парадигмі саморегуляції соціальних систем: теоретико-методологічний аналіз. Запоріжжя: Просвіта, 2011. 412 с.

REFERENCES

1. Bekh V.P. (2012). Sotsialne upravlinnia u konteksti samorehuliatcii sotsialnoho orhanizmu krainy: monohrafiia [Social management in the context of self-regulation of the social organism of the country: monograph]. Zaporizhzhia: Prosvita. [in Ukraine].
2. Vernadskyi V.I. (1990) Nauchnoe myrovozzrenye // Na perelome. Fylosofskye diskussyy 20-kh hodov: Fylosofyia y myrovozzrenye. [Scientific worldview // At the turning point. Philosophical Discussions of the 20s: Philosophy and Worldview]. Moskva: Polytyzdat Pp. 180-203. P. 181. [in Russian].
3. Korol A. (2016). Vyshcha osvita Ukrainy: etapy rozvytku. [Higher education in Ukraine: stages of development]. Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskooho. Pedahohichni nauky, No. 1 (52), Pp. 93-97. [in Ukraine].
4. Marks K. and Enhels F. (1961) Sochyneniya. [Essays]. Moskva: t. 20. S. 84. [in Russian].
5. Popov S.M. (2011). Zvorotnyi zviyazok u paradyhmi samorehuliatcii sotsialnykh system: teoretyko-metodolohichniy analiz. [Feedback in the paradigm of self-regulation of social systems: theoretical and methodological analysis]. Zaporizhzhia: Prosvita, 2011. 412 s. [in Ukraine].

Zinkevych Vasyl Ivanovych

Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics and Management
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drohobych, Lviv region, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-1004-1685

THE DYNAMICS OF THE PHILOSOPHICAL SUPPORT OF THE LIFE CYCLE OF THE SOCIAL SYSTEM OF INDUSTRIAL EDUCATION

The article analyzes on the basis of civilizational approach the dynamics of change of philosophical thought in the paradigm of the life cycle of the industrial education system and assesses its state and influence on the stage of birth of the educational system of the XXI century.

The decline stage of the industrial education system is considered by the author as the origin stage of the education system in the information age. The problem of how to formulate a new version of it, which is to serve the human spiritual life in the space of the 21st century, has been faced by philosophers. There are attempts to label it as philosophy of the absurd and some other "catastrophic" terms. We believe that there is no place for pessimistic views. Philosophy is designed to serve the process of self-deployment of the social world, thus it must be optimistic for the average person and the world community. At the same time, education requires a qualitatively new philosophical foundation for moving forward. It is natural that a new era needs new philosophical ideas and new methodological approaches to the development of a fundamental theory of education. We propose for discussion by the community to call the following kind of philosophical thought a cognitive philosophy that is designed to serve human life and planetary community in anthropocene conditions. It is in this way that modern philosophical thought, giving rise to philosophy of education at the beginning of the 21st century, led educators to the creation of sustainable theory of education and pedagogy. It should be supported by the philosophical idea of planetary knowledge informatization in the plane of a new segment development of the planet's value-semantic field. The consequence of this step should be a value-semantic fundamentalization of existence on the basis of new science and education.

Key words: *philosophy, education, civilization approach, life cycle, religious philosophy, modernity, postmodern, post-postmodern, cognitive philosophy.*